

ספר

הגהות הגר"א

בבא מציעא

שהועתקו מכת"ק מתוך הש"ס שלמד בו רבינו
וכפי שנדפס בש"ס ווילנא

עם פירוש

אור אליהו

בתוספת הארות, הערות ומראי מקומות
והשוואות לשאר ספרי רבינו הגר"א
(בעיקר ביאור הגר"א לשו"ע)

בעזרת החונן לאדם דעת
אוריאל שלמוני

תשע"ו לפ"ק

הגהות הגר"א

כל הזכויות שמורות

הערות והארות
יתקבלו בשמחה

שלמוני

ת"ד 230 הר ברכה

מיקוד: 4483500

טל: 02-5637731

פלא': 052-9405899

Shalmoni63@gmail.com

הסכמות ומכתבי ברכה
מגדולי ישראל
על פירוש "אור אליהו"
נדפסו בספרים הקודמים
("חידושי הגר"א" למשניות,
וכן "יד אליהו" - ביאור הגר"א
על מסכת ערכין)

לעילוי נשמת

מר אדוורד בן בראל ז"ל

נפטר יא אדר א' תש"ס

מרת רחל בת חביבה ע"ה

נפטרה כב שבט תש"ס

תנצב"ה

לעילוי נשמת

ליאור פרקש בן מרים ז"ל

נפטר יא מנחם אב תשס"ו

תנצב"ה

לעילוי נשמת

ג'מילה פדל בת צאלח ע"ה

נפטרה בשיבה טובה בשובת קודש יב' טבת התשע"ה

ולעילוי נשמת

סאלם פדל בן עווד ז"ל

נפטר בשיבה טובה בשובת קודש יב' כסלו התשס"א

תנצב"ה

הונצח ע"י נכדתם **ענת מזרחי** (לבית פדל)

לעילוי נשמת

יצחק בן יפת הכהן ז"ל

ואסתר בת ר' חיים הכהן ע"ה

ז' שבט התשע"ה

תנצב"ה

הקדמה

א. תולדות¹ הדפסת "הגהות הגר"א" על הש"ס.

מהדורה ראשונה - וינה תקס"ו.

הגהות הגר"א על הש"ס נדפסו לראשונה, באופן חלקי ומשובש, במהדורת הש"ס של המדפיס **אנטון שמידט**, שרכש העתק ההגהות וזכויות הדפסתן מאת יורשי הגר"א. מהדורה זו לוקה בטעויות רבות, וזאת משתי סיבות: טעויות שנעשו בהעתקה שהגיעה לפני המדפיס, ועבודת העריכה הרבה הנדרשת להגהות הגר"א, שנכתבו בקיצור מאוד, וברמזים הנצרכים לפענוח על ידי תלמידי חכמים מובהקים. על מהדורת אנטון שמידט כתב **הגאון רבי ישראל משקלוב** זצ"ל תלמיד **רבינו** (בהקדמתו לספרו תקלין חדתיך על מסכת שקלים) וז"ל "כי הגהותיו הן הן גופי הלכות ונמסרו לעם הארץ וגוי מדפיס, הגהות היקרות עליכם אני קורא כל איכה יועם, אבני קודש אשר היו עטרת תפארת ביד אדוניהן, ידי זרים שלטו בהם היו לאבני אופל, אבני ראמות וגביש לא ידע אנוש ערכם, חשך משחור תארם, לא נכרו בחוצות, כי נתערבו בגויים והוסיפו וגרעו כאשר ראו עיני כו' עכ"ל².

מהדורה שניה - קאפוסט.

בתלמוד בבלי מהדורת קאפוסט נעשה נסיון לתקן את השיבושים, אך התיקונים נעשו מסברא ולא על פי כתב יד.

מהדורה שלישית - ווילנא תר"מ.

מהדורת ווילנא תר"מ, שנדפסה על פי הגמרות המקוריות של הגר"א היא גולת הכותרת של עריכת הגהות הגר"א על הש"ס, ונעשתה בהוצאת הש"ס בוילנא תר"מ-תרמ"ו, על ידי מדפיסי משפחת ראם. לצורך עבודת העריכה נבחר צוות גדול של תלמידי חכמים בראשות **הגאון רבי אברהם אבא קליינרמאן** זצ"ל, שעמלו במשך שנים לפענח ולערוך את ההגהות מתוך הגמרות שהיו לפנייהם בעותקים המקוריים בכתב יד קדשו של רבינו הגר"א, ועל פי מחברות. במהדורה

1. תיאור התולדות של הדפסת הגהות הגר"א על הש"ס מבוסס על מאמרו של הרב **דוד קמנצקי** שליט"א, מומחה לחקר כתבי הגר"א.

2. העורך הראשי של מהדורת וינה, היה יהודה ליב בן-זאב, משכיל ופורק עול, שעל פי המסופר בשם ה"דברי חיים", אף נתפס בחילול שבת בעת עוסקו בהגהת הש"ס.

הקדמה

זו ישנן עשרות הגהות חדשות שלא נדפסו במהדורת וינה, והגהות רבות שנדפסו משובשות במהדורת אנטון שמידט ותוקנו על פי הכתב יד המקורי. במספר הגהות בוטלו שינויי עריכה והוחזרו לכתב המקורי. ב"אחרית דבר" למהדורת ווילנא (המודפס בסוף מסכת נדה) כותבים מדפיסי ווילנא שהיו לפנייהם **הגמרות המקוריות** בהן למד **רבינו הגר"א** וכתב עליהם את הגהותיו, ואשר נרכשו מירושת **הגאון רבי יהודה בכרך** אב"ד סייני בעל "**נימוקי הגרי"ב**", שנפטר בשנת תר"ו³.

ב. תוכן ההגהות

תיקוני גירסאות

פעמים שרבינו מגיה בדברי הגמ'⁴, והשתדלנו בפירוש **אור אליהו** ובהערות להראות מה הביא את רבינו להגיה⁵, וכן כיצד גרסו הראשונים או

3. גם נכדו **רבי יעקב בכרך**, כותב בספרו "מהעיבור ומנין השנים", ווארשא, תרנ"ג, על ההגהות "כתיבת יד הגר"א הקדושה, בגליון ארבעת כרכי הש"ס שלמד בהם הגר"א זצ"ל, וכתב הגהותיו בידו הקדושה על גליוניהם. והמה היו בידי אבי אבי הגאון הנ"ל".

4. כגון כד ע"א אות ב; כה ע"א אות ב; לג ע"א אות א.

5. וראוי להביא כאן מה שכתב תלמיד רבינו, **הגאון רבי ישראל משקלוב** זצ"ל בהקדמתו לספרו **תקלין חדתי** על מסכת שקלים בענין הגהותיו של רבינו ז"ל "העירו כל תלמידיו וגאוני וגדולי זמנינו, כי לא מלאו לבו לחדש איזה שיטה חדשה נגד הראשונים, או להגיה איזה הגהה חדשה, כי אם אחר אשר עמד בדבר אשר נתקשה בו כמה ימים וכמה לילות בגודל יגיעה ורב העמל עד אשר זהמתו חיתו לחם, ולא דיבר עם שום אדם בעולם, והודיע צערו לרבים אשר לפניו, כי לא היה בוש לשאול ממאן דמנקיט לביזריה, ואחר אשר האיר עיניו למצוא דרך סלולה על פי שיטה חדשה או הגהה, עוד לא התברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי, כי אם אחר רב הפשפוש ומשמוש דעתו הרחבה מני ים, ובחיפוש אחר חיפוש בשני התלמודים, ובכל דברי התנאים והאמוראים אשר היו סדורים לנגד עיניו, אי אזלא שיטתו או הגהתו אליבייהו בדרך סלולה וכבושה בלי נטות אפילו כמלא נימא. ואם ברוב חתירתו אשר חתר בהמצא בה נקב וסדק קטן כמלא מחט סדקית דקדוק אחד קל נגד שני התלמודים, גודל חריפותו לא שחדתו, ועומק עוצם פלפולו מדרך האמת לא הטותו ושלחה ויצאה מביתו, ועיניו לא חסו על רב העמל ויגיעתו לכחלה וליפותה, כי בלתי את האמת היתה נתיבתו, ומסר נפשו על דקדוק אחד מרבותינו התנאים והאמוראים, עד אשר משמים חסו עליו, ונחה עליו רוח דעת ה' אז קרן עור פניו והיה לו לשמחת לבבו כמוצא שלל רב, או אז תחזקנה ידיו לעשות הגהה או שיטה חדשה כאשר הראה לו משמיא מפענח נעלמים בכמה סוגיות הקשות, כאשר שמעתי מפי קודשו של תלמידו המובהק **הגאון האמיתי מוה"ר ר' חיים נ"י הנ"ל**, אשר קיבל מהורו ושמע מפי קודש הקדשים, כי כל שיטה או הגהה שחידש בנגלה לא קבעה עד אשר עלתה ארוכה על פי אותה הגהה או שיטה ללא פחות מט"ו עד

הקרמה

האחרונים. ופעמים **שרבינו** תולה מחלוקות הראשונים בשינוי הגירסאות⁶, וכידוע שזו הייתה שיטתו של רבינו בהרבה מקומות, וכן החזיק אחריו בשיטה זו **הגאון הנצי"ב** זצ"ל ראש ישיבת "עץ חיים" (וואלזין).

הפנייה לפירושים אחרים

פעמים שרבינו כותב על דברי רש"י או תוס' שהרי"ף או הרמב"ם חולקים או מסכימים⁷. והיה נראה לומר שכוונתו בזה היא, להפנות את תשומת ליבו של מי שלומד גפ"ת שיש פוסקים וראשונים שחולקים על דברי רש"י ותוס'⁸. אלא שמצאנו כמה פעמים שרבינו מעיר גם על דברי רש"י שתוס' במקום חולקים או מסכימים וכן להיפך⁹. לכן נראה שיתכן שפעמים שבעצם זה **שרבינו** כותב שדעה מסוימת חולקת או מסכימה לאותה שיטה, יש בזה לימוד גדול איך להבין את אותה שיטה, שפעמים שאין הדבר מבואר להדיא¹⁰.

סידור שיטות

פעמים שרבינו מביא כמה שיטות בסוגיא, ובחלקם גם מראה איך כל אחד הוציא דבריו מהסוגיא, מצד שינוי בהבנה או שגירסתו הייתה שונה¹¹.

קושיות וראיות

פעמים שרבינו כותב קושיות או ראיות על שיטות מסוימות בהלכה מדברי הגמ' או רש"י ותוס', או קושיות על רש"י ותוס' או שאר מפרשים¹². ופעמים שרבינו לא מפרש את הקושיא אלא סותם וכותב "צ"ע"¹³.

עשרים סוגיות, בכל דברי התנאים והאמוראים הנמצאים אתנו. ובנסתרות לא קבעה עד למאה וחמשים טעמים ערוכים בכל ושמורים. ויש הגהות אשר כוונתו גנוזה דרך הנסתר, כמו הגהתו בפ"ב דשבת (כג ע"ב) מאן דרחים כו' אשר שמענו מפיו הקדוש שהוא על דרך האמת כו' עכ"ל.

6. כגון ט ע"ב אות א; סז ע"א אות ג.

7. כגון יא ע"א אות ב; יב ע"כ אות א.

8. ופעמים שמציין לרש"י או תוס' במסכת אחרת כגון י ע"א אות ב.

9. כגון לט ע"א אות א.

10. כגון צב ע"א אות ב, עיין שם באור אליהו ובהערות 413 ו415.

11. כגון כב ע"א אות א.

12. כגון יב ע"א אות א.

13. כגון בדף יב ע"א אות א; סז ע"ב אות ב.

הקדמה

אגב, מצאנו הפניה של רבינו להגהותיו כאן על הש"ס, והיא בהגהותיו על הרא"ש (ב"מ פ"ה סי' טז-יז, אות ה) וז"ל "משמע אבל בשאר אבן רבית חייב לצאת ידי שמים, וכדברי ריב"ן בתוס' ס"ב ע"א (ד"ה תנאי, עיין מה שכתבתי שם על הגיליון)" עכ"ל¹⁴, והיינו הגהתו של רבינו בדף סב ע"א.

ג. הספר שלפנינו - "הגהות הגר"א" עם פירוש "אור אליהו".

הגהת רבינו ככתבה וכלשונה.

העתקנו את הגהות רבינו כפי שנדפסו בדפוס ווילנא, וכפי שהועתקו מהש"ס שלמד בו רבינו כנ"ל. על מנת לשמור על המקוריות של ההגהה העתקנו אותה אות באות ללא פתיחת ראשי תיבות וקיצורים, אלא בדיוק כפי שנדפסה. בדרך כלל אחרי כל הגהה הוסיף הגאון **רבי אברהם אבא קליינרמאן** זצ"ל הפניה לדברי רבינו **בביאורו לשו"ע**, ששם רבינו חזר על הדברים, ופעמים גם הוסיף עליהם נופך, ועל ידי כך יתבררו ויתלבנו הדברים בשני המקומות ותרווח שמעתתא, אמנם, סוגריים אלו לא העתקנו, כי הם אינם מלשון רבינו¹⁵. **ויש** להעיר, שפעמים שרבינו בהגהותיו לא כתב דבר, אלא רק סימן מחיקה על ידי הקפה בסוגריים, או רשימת קו על המילה, בכגון זה כתבנו במילים את התיקון, וכפי שנכתב על ידי המעתיקים¹⁶.

פעמים בודדות עשינו הגהה בלשון רבינו כפי מה שראינו בספרי אחרונים או כשהדבר היה ברור, וסימנו בסוגריים מרובעות את הגירסא הנראית לתיקון, ואת הנדפס בסוגריים עגולות כנהוג. על מנת למנוע טעות לא שינינו את מספור ההגהות, אלא השארנו את המספור כפי שנדפסו בדפוס ווילנא.

פירוש "אור אליהו"

הפירוש נכתב על מנת להרחיב את הדברים, ועל ידי כך תתבאר כוונת רבינו, וכן הבאנו בפירוש את לשון המפרשים או הפוסקים שאליהם הוא

14. מה שנוסף בסוגריים, כך נדפס בש"ס הוצאת "וגשל", אמנם בשס"ם אחרים נדפס בסוגריים רק "ועמש"ש".

15. ורק השתמשנו בהם לצורך הבאת דברי רבינו בביאורו לשו"ע בהערות, ראה להלן ערך הערות, וכמו כן לא העתקנו את ה"נ"ב" המופיע בתחילת כל הגהה.

16. כגון: "תא"מ" (ה ע"א, אות א), "רשום עליו קו למוחק" (כד ע"א אות ב) וכדו'.

הקרמה

מפנה, וכן ביאור כיצד מוכח כן מלשונם¹⁷. בתוך הפירוש משולב לשון רבינו באותיות מודגשות כזה והפירוש הוא באותיות דקות כזה או כזה. **עבודת** כתיבת הפירוש הינה מעבודות הקשות שבמקד"ש, מצד אחד לא רצינו להאריך יתר על המידה, שלא להלאות את הקורא, בבחינת ויאמר לקוצרי"ם ה' עמכם, ומאידך גם לא רצינו לקצר במקום שאמרו להאריך, שלא יצטרכו פירוש לפירוש¹⁸.

למותר לציין שהפירוש הוא רק כהצעה בפני הלומדים, שאף אם זכינו להבין דברי קודשו, ודאי שלא ירדנו לעומק דעתו של רבינו שגבהו מחשבותיו ממחשבותינו, שהרי "כל הגה מהגיית דברי קודשו ספוג בתמצית רוח כל התורה כולה לעומקה, ולרוחבה, ולכל אופקה, ולכל מכמניה וסתרי סתריה" (מכתבי מרום, הגרי"מ חרל"פ).

ההערות

בהערות כתבנו הערות והארות שאין מקומם בגוף הפירוש, וכן השוואה לשיטות אחרות. אמנם, חלק העיקרי של ההערות, הוא השוואה בין מה שכתב רבינו **בהגהותיו כאן** למה שכתב **בביאורו לשלחן ערוך**, וכן במקומות אחרים. **בכל מקום שאנו מביאים את דברי רבינו בביאורו לשלחן ערוך אנו מפרשים אותם בפירוש משולב בלשון רבינו**¹⁹. פעמים שרבינו כתב דברים מקבילים בכמה מקומות ובכמה מהדורות, יש שאנו מביאים את דבריו בכל המקומות, אך כשהדברים ממש דומים הסתפקנו בציון מקום בלבד או הבאת דבריו ללא פירוש (תמיד הבאת דברי רבינו בהערות יהיו באותיות מודגשות), וכן כשרבינו מאריך מאוד העתקנו ופירשנו רק את החלק שנוגע באופן ישיר למה שכתב רבינו כאן בהגהותיו.

כללים למעיין בספר

[א] בכל מקום שיש ציון לדפים ברי"ף, או נימוקי יוסף הכוונה לדפי הרי"ף (לפי

17. בפירוש גם נפתחו ראשי תיבות וקיצורים שנמענו לפתוח בלשון רבינו כנ"ל.

18. וכמו שכתב הגאון הצדיק רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספרו יעלוז חסידים וז"ל "גם אם יכתוב פירוש, יפרש כל הצורך, כדי שלא יהא יגע לחשוב ויבטל משאר דברי תורה, וכולי האי ואולי יגיע לסוף דעת הכותב או לא יגיע. ועל זה זה שנינו (אבות ב, ד) 'אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע' - בתחילת העיון על סמך 'שסופו להישמע' - אחר העיון, כדרך הכותבים 'דוק ותשכח' וכדומה, כי כגון אנן אי דייקנן לא גרסינן". עכ"ל.

19. באופן הנ"ל שהאותיות המודגשות הם לשון רבינו, והדקות הם פירוש לדבריו.

הקדמה

מהדורת ווילנא), אבל **בחידושי הר"ן על הרי"ף** ציינו זאת במפורש "מדפי הרי"ף", שלא יתחלף עם חידושי הר"ן על הש"ס.

[ב] כל ציטוט בפירוש או בהערות סומן לפניו ולאחריו בגרשיים "כזה", אך כאשר יש ציטוט בתוך ציטוט²⁰ סומן הציטוט הפנימי בגרש אחד 'כזה'.

[ג] בספר הוזכרו ספרים רבים ראשונים ואחרונים בלא להזכיר את שמות מחבריהם, לכן בסוף הספר ערכנו רשימה של כל הספרים עם שמות מחבריהם.

שלמי תודה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, על אשר גמלני כל טוב, וזיכני לעסוק בדברי תורתו של קדוש ה' מכובד, **הגאון רבינו אליהו מוילנא זצוק"ל**. ואף גם זאת, לבוא במגילת ספר כתוב עלי, לפרש דברי קודשו, על מנת שלא יהיו דבריו כספר החתום.

וטוב עין הוא יבורך הרה"ג דרור טויל שליט"א, ר"מ בשיבת שדרות, אשר האיר עיני בהרבה סוגיות עמומות בביאור דברי רבינו הגאון, וכן עבר על כמה דברים שכתבתי והעיר והאיר עליהם.

וכן יבורך הרה"ג אליעזר מלמד שליט"א, רב הישוב הר ברכה, מחבר סדרת הספרים "פניני הלכה", וראש ישיבת "הר ברכה", אשר בין כותליה נכתב ספר זה. יה"ר שיזכה להמשיך להפיץ מעיינותיו חוצה, בהנחלת לימוד וידיעת ההלכה, מתוך בריאות ונחת וכל טוב.

וברכה מיוחדת להורי היקרים, שגידלוני וחינכוני ודאגו לכל מחסורי ברוחניות וגשמיות, וכן לחמי וחמותי - שעוזרים לנו רבות, יה"ר שיזכו לכל מילי דמיטב בבריאות גופא ונהורא מעליא, ויזכו לראות נח"ר מכל יוצאי חלציהם.

וגם ברך לקחתי את נות ביתי רחל שתחיה²¹, אשר עומדת לימיני ומסייעת בידי לעסוק בתורה. יה"ר שנזכה יחד לראות נחת מכל יוצאי חלצינו, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא.

20. הדבר נמצא בעיקר כשפירשנו בהערות את דברי רבינו בביאורו לשו"ע, שלפני ואחרי דברי רבינו יש גרשיים, וכשיש ציטוט בתוך הפירוש של גמ' או מפרשים הם סומנו בגרש אחד.

21. שהיא מצד אימה: מצאצאי אחות רבינו הגר"א, וכן מצאצאי אהובו ומקורבו הגאון רבי יעקב המגיד מדובנא זצ"ל. ומצד אביה: מצאצאי תלמידי רבינו הגר"א הלא המה: הגאון רבי הלל משקלוב, הגאון רבי מנחם מנדל משקלוב, הגאון רבי סעדיה, הגאון רבי משה מחסלוויץ' - זכותם יגן עלינו.

הקדמה

ועוד אלוקים יברך את כל התורמים, העוזרים והמסייעים להוצאת ספר זה, שזכות רבינו הגאון זצוק"ל תעמוד להם להתברך בכל מילי דמייטב ויזכו לרוב נחת בעוה"ז ובעוה"ב.

ויה"ר שתהא הברכה במעשה ידינו שורה,
וננצל מכל יגון וצרה,
ונעמוד בקרן אורה,
ונזכה לאור אליהו הנביא זכור לטוב, במהרה.

אוריאל שלמוני

לעילוי נשמת
בדרה בת יחיא סרי ע"ה

וַיַּעֲנֵנִי ה' וַיֹּאמֶר כָּתוּב חֲזוֹן וּבָאֵר עַל הַלְחוֹת
לְמַעַן יִרְוֶץ קוֹרֵא בּוֹ - הֵינּוּ, לְכָתוּב בִּשְׁנֵי
דְּרָכִים: הָאֶחָד, לְכָתוּב בְּקִיצוֹר נִמְרָץ, הֵינּוּ
'כָּתוּב חֲזוֹן'. וְהַשֵּׁנִי, לְכָתוּב דְּבָרִים הֵנ"ל
בְּאֵרִיכוֹת, הֵינּוּ 'זָבָאָר עַל הַלּוֹחֹת'. וְהַיּוֹדֵעַ
וּמִבֵּין יִבְחַר בְּדֶרֶךְ קִצְרָה, לֹאֲהַבֵּת הַקִּיצוֹר,
וְאֵרִיכוֹת דְּבָרִים בְּעֵינָיו כִּמְתַעֲתַע וְנִכְשָׁל
בְּקוֹרְאוֹ. וְלִכְלֹל שָׂאָר הָעַם בִּשְׁגָגָה בְּדֶרֶךְ
הַקִּיצוֹר, וְנִכְשָׁל בְּהִבְנָתוֹ, וַיִּבְחָרוּ בְּאֵרִיכוֹת
הַדְּבָרִים וַיֵּאֱזוּת לְכָל קוֹרֵא בּוֹ, זֶה שֶׁכָּתוּב
'לְמַעַן יִרְוֶץ קוֹרֵא בּוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב:
'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר, רֵצָה לִּי זֶה, שֶׁאָמַר
לְמֹשֶׁה בְּדֶרֶךְ קִצְרָה, 'לֹאֲמַר' לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל
בְּדִקְדוּקָה וְטַעֲמִיָּה.

(בִּיאוֹר הַגֵּר"א חֲבִיקוֹק ב, ב)

וְאֵף כִּי דְּבָרָיו קִצְרִים - הֵמָּה כְּכֹכָבִים הַנִּרְאִים
קְטָנִים, וְכָל הָעוֹלָם עוֹמֵד תַּחְתֵּיוֹ.

(הַקִּדְמַת הַגֵּר"ח מוֹזֵלֶאז'ין לְבִיאוֹר הַגֵּר"א עַל שו"ע)

ד ע"א

[א] רש"י ד"ה והילך לא הוצאתים בו' – אבל הר"ן חולק ע"ז, וכתב דהא מלוה להוצאה ניתנה, ודוקא בפקדון הדין כן.

[ב] תוס' ד"ה ותנא בו' אך קשה בו' – והרז"ה מפרש, דלאו משום הודאה מסייע ליה ממתני', דודאי מתני' אין בה הודאה כלל, אלא דרב ששת דפוטר בהילך ס"ל דמזומנים

אור אליהו

על זה, וסבירא ליה שכשהמעות מזומנות בידו בבית הדין יכול לטעון 'הילך' אף על פי שהוציא את מעות ההלוואה, וכשאין המעות מזומנות בידו בבית דין אינו יכול לטעון 'הילך' אף על פי שלא הוציא את מעות ההלוואה והם בעין. וכתב הר"ן הטעם לזה (שאף על פי שלא הוציא המעות אינו יכול לטעון 'הילך' כשאין מזומנות בידו בבית הדין) - דהא מלוה להוצאה ניתנה, ואם כן "אף על פי שהיא בעינה ברשות לזה היא ולא ברשות מלוה כלל"⁴, ודוקא בפקדון הדין כן, שיכול לטעון 'הילך' אף על פי שאין הפקדון מזומן בידו בבית הדין, "לפי שהפקדון ברשות בעליו בכל מקום שהן"⁵

[ב] תוס' ד"ה ותנא תונא אאידך דר' חייא וז"ל "אנן סהדי דמאי דתפסו האי בו' פרש"י כיון דהוי כהעדאת עדים משתבע

[א] איתא בגמ' "אלא, כי איתמר ותנא תונא אאידך דר' חייא, דאמר ר' חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא נ' וזו והילך - חייב. מאי טעמא, הילך נמי כמודה מקצת הטענה דמי בו' ורב ששת אמר הילך פטור. מאי טעמא, כיון דאמר ליה הילך הני זוזי דקא מודי כמאן דנקט להו מלוה דמי באינך נ' הא לא מודי, הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה". וכתב שם רש"י ד"ה והילך וז"ל "לא הוצאתים והם שלך בכל מקום שהם" עכ"ל. ומבואר מדברי רש"י שאם הלוה הוציא את מעות ההלוואה אינו יכול לטעון 'הילך' אף על פי שמעות אחרות מזומנות בידו בבית דין¹, ועוד מבואר ברש"י שאם לא הוציא הלוה את מעות ההלוואה יכול לטעון 'הילך' אף על פי שהמעות לא מזומנות בידו בבית הדין². אבל הר"ן³ חולק

אבל במלוה לא" כו' עכ"ל. ובספר התרומות (שער ז' ח"ב סי' ד' הובא בב"י שם) כתב בשם תוס' שרש"י לא גרס בגמ' לתיבת "מלוה" אלא רק "כמאן דנקט להו דמי".

והנה השו"ע (שם סעיף ד) כתב וז"ל "אמר ליה: מנה וכלי יש לי בידך, אין לך בידי אלא הכלי והילך, ואמר התובע: אין זה הכלי שלי, הרי זה נשבע היסת וכולל בשבועתו שזה כליו. ואם הודה הנתבע שאין זה כליו, אלא שנתחלף לו, אף על פי ששוה כמו כליו, צריך לשבע שבועה דאורייתא" עכ"ל. וכתב שם רבינו בביאורו (ס"ק יז) וז"ל "אמר ליה מנה בו' אין זה בו' - אבל במנה לא אשכחן כהאי גוונא, שאומר לו התובע מנה לי בידך והלה

1. כן כתב הג"א (הובא בב"י חו"מ סי' פז) בדעת רש"י, וכן הוא בריטב"א (כאן ד"ה אלא כי אתמר).
2. וכן כתב הריטב"א בדעת רש"י.
3. בחידושו כאן, וכן על הרי"ף שבועות (יז ע"ב).
4. מלשון הר"ן שם.
5. מלשון הר"ן שם. הנה מדברי רבינו כאן ובסמוך אות ב' נראה שהבין בדעת רש"י שכוונתו על מלוה, וכן מבואר בדברי הריטב"א בדעת רש"י, וכן הבין הגאון הנצי"ב במרומו שדה (ב"מ כאן) מדברי רבינו בביאורו לשו"ע (חו"מ פז, ס"ק יא מובא בסמוך הערה 10). אכן הר"ן הנ"ל כתב בדעת רש"י שכוונתו על פקדון ולא על מלוה, וז"ל "אלא ודאי לפי דברי רש"י הילך לא משכחת לה אלא בפקדון,

בידו כמאן דנקיט להו כאילו כבר בידו, והא מתני' בידם ומזומנים לחלוק ליחזי כאילו כבר חלקו ואין כאן שבועה, דהמע"ה, וע"ל ו' א'. ודלא כרש"י ד"ה והילך שכתב בכל מקום כו', דדוקא בפקדון הדין כן.

אור אליהו

מודה להאי האי נמי מודה להאי - ומכל מקום יש בזה סיוע לר' חייא, משום שאילו לא שבהילך היה חייב שבועה מדאו' לא היו חכמים מתקנים שבועה כלל. וסיימו תוס' שפירושם הוא דחוק בלשון הגמ' וכמבואר בדבריהם.

והר"ה מפרש - באופן שעל ידי כך יתורצו קושיות תוס' ויתיישב לשון הגמ' 6 - דלאו משום הודאה מסייע ליה הגמ' לר' חייא ממתני' דשניים אוחזין, דודאי מתני' אין בה הודאה כלל, שהרי אף אחד מהם לא מודה לחבירו, ששניהם אומרים "כולה שלי". אלא פירוש הסיוע ממתני' לר' חייא כך הוא, דרב ששת דפוסטר בחילך סבירא ליה דהמעות המזומנים בידו של הלוח שבהם הוא אומר 'הילך' - נחשבות כמאן דנקיט להו המלוה וכאילו כבר בידו של המלוה, ואם כן נמצא שבחמישים וזו הנוספים שכופר בהם הלוח נחשב כופר בכל ואין כאן מודה במקצת המחייב שבועה, ועל זה קשה (על רב ששת) הא מתני' דשניים אוחזין מיירי דהם אוחזין בטלית בידם ומזומנים

מדרכי חייא קמייטא, וקשה כיון דלא מצי לאוכוחי הך ברייתא דהילך אלא מכח קמייטא לימא ותנא תנא אקמייטא. לכך י"ל דאנן סהדי לאו דוקא, דמאי דתפיס מחשבינן ליה השתא טפי מהעדאת עדים, וחשיב כאילו מודה ליה דדידיה הוא, אך קשה דמכל מקום איכא למיפרך דמתני' כי היכי דהאי מודה להאי האי נמי מודה להאי ואפילו הכי קמשתבעי, כדפריך אקמייטא ומאי תיקן. וי"ל דהשתא נמי מוכח מכח טעמא דבסמוך אי הילך פטור לא הוי מתקני רבנן שבועה דליכא דכוותה באורייתא, אבל לרבי חייא קמייטא כי נמי בהעדאת עדים פטור מתקני רבנן שבועה במתני' דחשיב הודאה במאי דתפיס חבירה. ודוחק, דלפי זה הא דלא קאמר ותנא תנא אקמייטא, משום דמאי דתפיס חשיב כהודאה, וזו לא היתה פירכתו למעלה אלא מטעם כי היכי דאנן סהדי להאי כו' עכ"ל. ומבואר מדברי תוס' שהשבועה במתני' היא מדין מודה במקצת, אלא שהיא רק מתקנת חכמים, שמדאו' היו פטורים משבועה, משום דכי היכי דהאי

'מלוה' כמו שכתב בספר התרומות (שם), ומכל מקום קשה לומר שטענת הילך היא רק בפקדון, שאף אם לא נגרוס לתיבת 'מלוה' פשטא דשמעתין משמע גם במלוה, דקאמר מנה לי בידך כו' ואי מיירי רק בפקדון הו"ל למנקט בכלים (ע"פ ברכת אליהו על ביאור הגר"א שם) "עכ"ל. הנה בתחילת דברי רבינו הנ"ל משמע שהבין שכוונת רש"י על מלוה, אמנם מהמשך דבריו שהביא את ספר התרומות משמע שהבין שכוונת רש"י על פקדון ולא מלוה. ועיין להלן הערה 10.

6. וכן משמע מביאור רבינו לשו"ע (חו"מ פז ס"ק יא כמובא לקמן הערה 10) שהטעם שהביא רבינו את

אומר הא לך המנה והתובע טוען אין זה המנה שלי, שהרי אין נפקא מינה איזה מנה מחזירו, וזה דלא כרש"י הנ"ל שכתב והילך לא הוצאתים כו' והם שלך בכל מקום שהם - דמשמע שצריך הלוח להחזיר את אותו מנה (אם לא הוציאו עדיין), דאם כן שנאמר כדברי רש"י לא אשכחן טענת הילך אלא בפקדון ולא במלוה, דאי אפשר לומר במלוה והם שלך בכל מקום דהוא, דמלוה להוצאה ניתנה. ואין לומר אין הכי נמי הילך אינו אלא בפקדון, שהרי גירסא שלנו בגמ' שם כמאן דנקיט להו 'מלוה' דמי, ועיין נימוקי יוסף שם. ורש"י שלדבריו טענת הילך שייכת רק בפקדון לא גרס לתיבת

[א] גמ' וס"ל בר"ג דתנן מענו חייטין והורה לו בשעורין פטור ור"ג מחייב - (תא"מ).

אור אליהו

דלא ברש"י ד"ה וחילך שכתב "לא הוצאתים והם שלך בכל מקום שהם" כו' ומבואר מזה שגם במלוה הדין כן, שיכול לטעון הילך אף על פי שאין המעות מזומנות בידו בבית הדין, וזה אינו דמלוה להוצאה ניתנה (ולא שייך לומר הם שלך בכל מקום שהם, ואף על פי שלא הוציאם), ודוקא בפקדון הדין כן, שיכול לומר לו הילך אף על פי שאין הפקדון מזומן בידו בבית דין¹⁰. [א] גמ' "תא שמע, דתני אבוב דרבי אפטוריקי לדרבי חייא קמייתא. מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום, והעדים מעידים אותו שיש בידו חמשים זוז, יכול ישבע על השאר - תלמוד לומר על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה - על הודאת פיו אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו על העדאת עדים. מתניתא קא רמית עליה דרבי

לחלוק, ואם כרב ששת שמה שמזומן בידו כאילו הוא כבר בידו ליחזי כאילו כבר חלקו ואין כאן שבועה, שהרי פשיטא שאילו היו באים לפנינו אחרי שכבר חלקו לא היינו משביעים אותם, אלא היינו אומרים להם הביאו ראיה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ועיין לקמן ו' א'⁷, אלא ודאי מבואר במתני' שלא אומרים שמה שמזומן בידו כאילו הוא כבר בידו, וממילא בנידון דידן כשאומר הלוה 'הילך' נחשב שפיר כמודה במקצת וחייב שבועה מדאורי', ונמצא שיש ממתני' סיוע לדברי ר' חייא. ועל פי דברי הרז"ה הנ"ל מובן ממילא מדוע לא הקשתה הגמ' על סיוע זה "מי דמי" וכו', שהרי המתני' לא דיברה כלל מדין מודה במקצת⁸.

ומבואר מדברי הרז"ה שדין הילך הוא דוקא באופן שהמעות מזומנים בידו בבית דין⁹, וזה

9. רק שנחלקו ר' חייא ורב ששת האם נחשבים כבר בידו של המלוה או לא וכנ"ל.

10. וכן כתב רבינו בביאורו לשר"ע שם. וז"ל חשו"ע (חו"מ פז, א) "ואינו נקרא הילך אלא אם כן יהא המקצת שהוא מודה מוכן בידו בפני בית דין ליתנו לו מיד, אבל אם אמר הרי הוא בביתי ואתנו לך לא" כו' עכ"ל. וכתב שם רבינו (ס"ק יא בליקוט) וז"ל "ואינו נקרא חילך כו' - דלא ברש"י שם ד"ה וחילך כו' בכל מקום שהם, דמבואר מרש"י שיכול לטעון הילך גם כשאין המעות מזומנות בידו ליתנו לו מיד. ועיין תוס' שם ד"ה ותנא כו' אך קשה כו', ע"ש שדחקו מאור, אבל הרז"ה תירק, דלאו משום הודאה מסייע ליה ממתני', דמתני' ודאי אין בה הודאה כלל, אלא דרב ששת דפוטר בחילך כפירא ליה כיון שמזומנים בידו כמאן דנקיט להו דמי וכאילו כבר בידו, והא מתני' כיון דבירם ומזומנים לחלוק ליחזי כאילו כבר חלקו, ואין כאן שבועה כלל, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ומבואר מדברי

דברי הרז"ה, הוא משום שלפירושו של הרז"ה מתיישב ברווח לשון הגמ' (מה שאין כן לפירוש תוס') שהוצרכו לדחוק את לשון הגמ'.

7. אולי כוונת רבינו מהא דאיתא שם "ת"ש, במה דברים אמורים ששניהם אדוקין בה, אבל היתה טלית יוצאת מתחת ידו של אחד מהן המוציא מחבירו עליו הראיה" ופרש"י "יוצאה מתחת ידו של אחד מהם - יוצאה לפני בית דין מתחת יד האחד שהוא לבדו אחוז בה ולא חבירו" עכ"ל. ואם כן הכא נמי אי נימא דחשיב כאילו כבר חלקו נמצא שכל אחד חשיב המוציא מחבירו עליו הראיה.

8. אמנם בדר' חייא קמייתא הסיוע ממתני' היה שממש דומה לדר' חייא, שכשאומר האחד "כולה שלי" כאילו אומר "אין לך בידי כלום" ומה שאנן סהדי שהשני תופס חציה נחשב שהעדים מעידים אותו שיש לו חציה. ועל זה שייך שפיר להקשות "מי דמי כו' כי היכי דאנן סהדי להאי אנן סהדי להאי ואפילו הכי משתבעי".

אור אליהו

משובעה¹³. וזה אינו, דאדרבה אבזה דר' אפוטריקי יכול לסבור שפיר גם כת"ק. שהנה כתבו תוס' (כאן ד"ה והודה) שמאן דאמר טענו בחיטים והודה לו בשעורים פטור משובעה - פטור גם מדמי שעורים, ודבר זה שפטור מדמי שעורים על כרחך נלמד מסברא, שהרי הפס'¹⁴ מדבר על חיוב שבועה ולא על חיוב הממון. ואם כן אבזה דר' אפוטריקי הפוטר משובעה כשעדים מעידים אותו על מקצת הטענה - על כרחך שפטור מסברא משובעה גם בטענו חיטים והודה לו בשעורים, שהרי קל וחומר הוא, אם בהעדאת עדים במקצת, שיש בפועל חיוב ממון¹⁵ בכל זאת פטור משובעה מגזרת הכתוב, כיון שההודאה לא הייתה מפיו אלא על ידי העדים. אם כן בטענו חיטים והודה לו בשעורים, שאין שם שום חיוב ממון על ידי הטענה - ודאי שמסברא אין חיוב שבועה ואין צריך לזה שום פס'¹⁶.

חייא, רבי חייא תנא הוא, ופליג. והא קרא קאמר, ההוא למודה מקצת הטענה. ואבזה דרבי אפוטריקי אמר לך: כתיב הוא וכתוב זה, חד למודה מקצת הטענה, וחד להעדאת עדים דפטור. ואידך, חד למודה מקצת הטענה, וחד למודה ממין הטענה. ואידך, מודה ממין הטענה לית ליה, וסבר ליה כרבן גמליאל, דתנן טענו חטין והודה לו בשעורים - פטור, ורבן גמליאל מחייב.

והנה מה שכתוב **"וסבר ליה כרבן גמליאל, דתנן טענו חטין והודה לו בשעורים פטור, ורבן גמליאל מחייב"** - בגליון הש"ס של רבינו תיבות אלו היו מחוקות¹¹. והעניין הוא¹², דלפי הגירסא הנ"ל שלפנינו בגמ' יוצא, שאבזה דר' אפוטריקי הסובר שכשעדים מעידים אותו על מקצת הטענה פטור משובעה - לא יכול לסבור כת"ק שטענו בחיטין והודה לו בשעורים פטור משובעה, משום שאין לו פס' מיותר לפטור אותו

11. והוא לשון המעתיק, והיינו שרבינו הקיף תיבות אלו בסוגריים, דנראה מזה שסובר שיש למחוק תיבות אלו.
12. ההסבר דלקמן של גירסת רבינו בגמ' קיבלתי מהרה"ג דרור טויל שליט"א ר"מ ביישיבת שדרות. ויסוד הדברים נלמדו מדברי הנחלת דוד כאן כדלקמן (אלא שהנחלת דוד לא דיבר בעניין גירסת הגמ').
13. שהרי מתיבות "זה" ו"הוא" כבר למד ב' דברים [א] למודה מקצת הטענה שחייב שבועה. [ב] לפטור משובעה כשעדים מעידים על מקצת הטענה. ואם כן על כרחך חייב לסבור כר"ג שמחייב שבועה בטענו חטין והודה לו בשעורים.
14. "אשר יאמר כי הוא זה" (שמות כב, ח).
15. על אותו מקצת שהם מעידים.
16. ויסוד סברא זו כתב הנחלת דוד כאן וז"ל "יש להבין לדין דקיי"ל כרב ששת דהילך פטור, אם כן לא צריך קרא כלל למודה ממין הטענה, דהא טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי שעורים,

הרז"ה שטענת הילך היא דוקא שהמעות מזומנות בידו ליתן מיד וכדברי השו"ע. ועיין רש"י שם עמוד ב' ד"ה הכי גרסינן וז"ל 'הכי גרסינן' - ושטרא דקמודה הילך הוא, ולא גרסינן: כיון דקמודה ביה, דבלאו הודאתו נמי כל שטרי הילך הוא, והכי פירושו ומאי דקמודה ביה - דכתוב בשטר הילך הוא' בר' עכ"ל. ומבואר מדברי רש"י אלו שטענת 'הילך' היא גם במלוה ולא רק בפקדון" עכ"ל רבינו. וכן למד מדברי רש"י במרומו שדה הנ"ל וז"ל "ותו, דהא תלמוד מפרש"י להלן, והא שטר דקא מודה בה הילך הוא, משום דהקרקעות משועבדים על כך, מבואר דהוא הדין אם היה נותן עכשיו שטר על הודאתו הוי הילך, ולאפוקי מפירוש הריטב"א דשטר הוי הילך משום שאינו יכול לכפור" עכ"ל. וע"ש שהסביר בדעת רש"י, שאף על פי שמלוה להוצאה ניתנה היינו דוקא לעניין אונסים, אבל בדין הילך בסמיכות דעת התובע תליא מילתא, ואם כן כל שלא הוציא הלוה את מעות ההלוואה סמכא דעתיה דמלוה ושפיר יכול לטעון הילך.

[א] גמ' אלא שתקפה אחד בפנינו - וכה"ג, דאי בשתיק לא מהני ראייה, ריטב"א וטור.

אור אליהו

ששניהם אדוקין בה, אבל היתה טלית יוצאת מתחת ידו של אחד מהן המוציא מחבירו עליו הראיה. היכי דמי, אי נימא כדקתני¹⁷ פשיטא, אלא שתקפה אחד בפנינו" כו'.

והנה מה שכתוב "אלא שתקפה אחד בפנינו" על כרחך מיירי כהאי גוונא דבעי ר' זירא, דשתיק מעיקרא והדר צווח, ואם כן שפיר יש ראייה משם לבעיא דר' זירא ששייכת הטלית לזה שתקפה, דאי מיירי בשתיק ולא צווח כלל, אם כן איך קאמר "המוציא מחבירו עליו הראיה", דכיוון ששתק הודה לו בטלית ומעתה לא מהני שיביא ראייה שהיא שלו, שהרי אפילו יביא עדים שהיא שלו לא מהני, דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי¹⁸. כן כתב הריטב"א (כאן¹⁹) וז"ל "אלא לאו, כגון שתקפה אחד בפנינו - כלומר ואישתיק ולבסוף צווח, דאי אישתיק ולבסוף לא צווח הא אודויי אודי ליה ותו לא מצי למייתי ראייה, וכדפירש לעיל. ואי צווח בכי האי לא הוה אומר המוציא מחבירו עליו הראיה, מאי אית ליה למעבד" עכ"ל. וכן כתב הטור, וז"ל הטור (ח"מ קלח) "היו שניהם אדוקין בה ותקפה אחד מחבירו בפנינו וצווח לא אבד זכותו, שתק הרי הודה לו שהיה שלו

נמצא לפי זה, שאבזה דר' אפוטריקי יכול לסבור גם כת"ק וגם כר"ג. והיינו, שאם סובר שטענו חיטים והודה לו בשעורים פטור מדמי שעורים, אם כן מסברא פטור גם משבועה כנ"ל. ואם סובר שחייב בדמי שעורים, על כרחך שסובר כר"ג שחייב גם בשבועה, שהרי לו אין פסוק מיותר ללמוד לפטור אותו. נמצא אם כן שאי אפשר לגרוס בגמ' "וסבר ליה כרבן גמליאל, דתנן טענו חטין והודה לו בשעורים - פטור, ורבן גמליאל מחייב". וצריך לפי זה גם כן לומר, שמה שכתוב בגמ' "ואידך, מודה ממין הטענה לית ליה", הכוונה שלשיטתו של אבזה דר' אפוטריקי שהעדאת עדים לא מחייבת שבועה - אין צריך פסוק למודה ממין הטענה, בין אם הוא סובר שפטור ובין אם הוא סובר שחייב וכנ"ל.

[א] גמ' "בעי רבי זירא תקפה אחד בפנינו מהו. היכי דמי, אי דשתיק אודויי אודי ליה, ואי דקא צווח מאי הוה ליה למעבד. לא צריכא, דשתיק מעיקרא והדר צווח. מאי, מדאשתיק אודויי אודי ליה, או דלמא כיון דקא צווח השתא איגלאי מילתא דהאי דשתיק מעיקרא סבר הא קא חזו ליה רבנן. אמר רב נחמן, תא שמע במה דברים אמורים

ליה הילך חייב, אבל לדידן אין צריך קרא לזה], ולהעדאת עדים נמי ליכא לאוקמי, דהא פסקינן כרבי חייא קמיתא, ואם כן לדידן נשאר חד קרא מיותר וצ"ע" וכו' עכ"ל, עיי"ש.

17. שלא הייתה שום תקיפה.
18. אבל כששתק ואחר כך צווח משמע דשפיר יכול להביא ראייה, עיין לקמן הערה 21.
19. היינו חידושי הריטב"א כפי שנדפסו בשו"ת מהר"ם גאלנטי (עי' במבוא לחידושים אלו בהו' מוסד הרב קוק).

וכמו שכתבו התוס' ד"ה וחודה, ואם כן אין לך חילך גדול מזה, כיון דלא בעי לשלומי כלל, והוי כאילו כבר שילם לו, וגם אנן פסקינן כהאי דרבי חייא קמיתא, וכמו שכתבו התוס' ד"ה אי איתא, וכן פסקו כל הפוסקים וגם הרי"ף (ד ע"א) והרמב"ם (טוען ונטען א, ג) כרב ששת דהילך פטור וכרבי חייא קמיתא דהעדאת עדים חייב (טוען ונטען ד, י), אם כן תקשה לדידן דלמאי איצטריך תרי קראי, הוא, וזה, דלממין הטענה לא צריך, כיון דהילך פטור, ונהגמ' לא משני כן רק לרבי חייא דסבירא

ו ע"ב

[א] תוס' ד"ה פומר וב"ה מסקנא כו' – וכ"ד ש"פ, אבל הרמב"ם חולק, וכתב הרשב"א דלמסקנא דמפרש ספיקות ספק פ"ח אין ראיה, דפ"ח לא זכה כהן, ובשה כבר אתחזק בה הבעלים כו'.

אור אליהו

ואבד זכותו, ואפילו שתק תחילה ואחר כך צווח הוי כהודאה, כיוון ששתק תחילה. והיה אומר א"א הרא"ש²⁰ ז"ל שאפילו אם יביא עדים אחר כך שהיא שלו לא מהני ליה, דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי" עכ"ל²¹.

ליה, דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי" ומשמע לכאור' דברי הרמ"א קאי אתרווייהו, בין ששתק מתחילה ועד סוף ובין ששתק ואחר כך צווח. וכתב הש"ך (ס"ק ז) הסביר בזה וז"ל "דכיון דהאי דתפיס מצי למימר אודויי אודי ליה, אם כן מה שיביא עדים לא יועיל, דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי" עכ"ל.

אמנם דעת רבינו שם בבבאורו (ס"ק טו) שדעת הרמ"א שרק בשתק מתחילה ועד סוף לא מהני שיביא אחר כך ראיה בעדים, אבל בשתק ולבסוף צווח אם יביא אחר כך עדים מהני ליה, דז"ל רבינו שם על דברי הרמ"א 'יש אומרים דאפילו – זה לא קאי, שלא מהני ראיה אפילו הביא אחר כך עדים – אלא ארישא ששתק לגמרי, דבסיפא שחזר וצווח ודאי נאמן בראיה, וכמו שכתוב בגמ' 'ת"ש במה דברים אמורים ששניהם אדוקין בה, אבל היתה טלית יוצאת מתחת ידו של אחד מהם המוציא מחבירו עליו הראיה היכי דמי אי נימא כדקתני פשיטא, אלא שתקפה אחד בפנינו. ועל כרחך מיירי ששתק ולבסוף צווח, שהרי ברייתא זו הובאה לפשוט את הספק של ר' זירא בשתק ולבסוף צווח, ואם כן שמע מינה מדקתני המוציא מחבירו עליו הראיה דבראיה נאמן, ותדע שאכן כך הבין הרמ"א כמו שכתב הרמ"א למטה בפעוץ ז' בהג"ה על דברי השו"ע שכתב, 'חזר האחד ותקפה מיד זה התוקף, אף על פי שצווח מתחלה ועד סוף, יחלוקו ככתחילה בלא ראיה, וכתב עליו הרמ"א 'יש אומרים דכיון שזכה הראשון משום הודאתו של זה, אין האחר יכול לתקוף ממנו בלא ראיה

20. כתב הב"ח שם שלא נמצא לרא"ש בפסקיו שכתב כן, ואולי בעל פה קיבל הטור מאביו הרא"ש, ושכן משמע מלשון הטור ("היה אומר א"א הרא"ש") ע"ש, וכן כתב בפרישה. ואולי מטעם זה כתב רבינו "טור" ולא "רא"ש".

21. והנה מדברי רבינו מבואר דמה שלא מהני שיביא אחר כך עדים הוא דוקא בשתק מתחילה ועד סוף, אבל בשתק ולבסוף צווח מהני ראיה אם יביא עדים. וכן כתב להדיא הב"ח וכתב הסביר בזה וז"ל "דכיון דהודאה גמורה היא הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, דבשתיקה זו שהיא הודאה פסל כל העדים שמעידים שהיא שלו כו', אבל היכא דשתק ולבסוף צווח דמשום ספיקא הוא דאין מוציאין מיד התוקף, דלא ידעין אי אודי ליה או לא אודי, התם ודאי אם אחר כך מביא עדים שהיא שלו אגלאי מילתא למפרע דמאי דקשתיק מעיקרא לאו משום דאודי ליה, דהא אית ליה עדים שלו היא, אלא משום דקסבר הא קחזו לי רבנן כו' ודלא כמו שכתב הרב [הרמ"א] בהגהת שו"ע דגם בשתק ואחר כך צווח לא מהני ליה עדים – דליתא" עכ"ל.

ומבואר מדברי הב"ח שדעת הרמ"א שלא מהני ראיה בעדים אפילו בשתק ואחר כך צווח, וכ"כ הש"ך בדעת הרמ"א, דהנה ז"ל השו"ע (שם סעיף ו') "באו שניהם אדוקים, ושמטה האחד מיד חבירו בפנינו, ושתק השני, אף על פי שחזר וצווח אין מוציאין אותה מידו, שכיון ששתק בתחלה הרי זה כמודה לו". וכתב עליו הרמ"א וז"ל "ויש אומרים דאפילו מביא עדים אחר כך שהיא שלו לא מהני

אור אליהו

משמע שגם הישראל הרוצה להוציא מהכהן שתפס צריך להביא ראיה, ואם כן מבואר שדעת רב המנונא שתקפו כהן אין מוציאין אותו מידו. ואף רבה שדחה ראייתו אפשר שסובר שתקפו כהן אין מוציאין אותו מידו, אלא כוונתו לומר, שאין ראיה ממה שאסורין הספיקות בגיזה ועבודה שאין מוציאין, משום שאפילו אם נאמר שמוציאין, מכל מקום אסורין בגיזה ועבודה, דזה לא משום אפשרות התפיסה של הכהן, אלא משום דקדושה הבאה מאליה שאני. ונשאר רק שזו מחלוקת רב המנונא ורב חנניא, וסובר הרמב"ם שהלכה כרב המנונא. חדא, משום שמסייע לו לשון המשנה כנ"ל, ועוד כיוון שלא נפסקה הלכה מספיקא לא מוציאין ממונא. ומה שהביא רב חנניא ראיה מברייתא "הספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואי סלקא דעתך תקפו כהן אין מוציאין אותו

לדיר נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן". וכתבו תוס' בד"ה פוטר ממונו בממון כהן וז"ל "וכן הוא מוסקנא דאם תקפה כהן מוציאין מידו" כו', וכן דעת שאר פוסקים²² וטעמם ונימוקם, משום שמפשט הסוגיא נראה שכך דעת רבה, ושרב חנניא סייע לו ממתני', וכן היא גם מסקנת אביי²³, אבל הרמב"ם חולק וסבירא ליה דאם תקפה כהן אין מוציאין אותה מידו, וז"ל הרמב"ם (הלכות בכורות ה, ג) "כל בכור שהוא ספק דינו שירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו, ואם תפשו הכהן אין מוציאין אותו מידו ואוכל אותו במומו, אבל אינו מקריבו, שאין מקריב לעולם אלא בכור ודאי, שמא ישחוט חולין בעזרה" עכ"ל. וכתב הרשב"א²⁴ ליישב דעת הרמב"ם שהוא סובר כרב המנונא שהביא ראיה ממתני' שמפשט הלשון "המוציא מחבירו עליו הראיה"

של זה, אין האחר יכול לתקוף ממנו בלא ראיה, ומשמע שאם מביא ראיה מהני, והיינו משום שלא הייתה הודאה גמורה שהרי שתק ואחר כך צווח כנ"ל, שרק בשתק מתחילה ועד סוף סובר הרמ"א שלא מהני אחר כך ראיה אפילו בעדים, כיון שהיתה הודאה גמורה. ואזיל השו"ע לטעמיה שפסק בן בכל ספיקא דדינא כמ"ד תקפו כהן אין מוציאין אותה מידו, ודעת היש אומרים שברמ"א חולקין גם בן לשיטתן שסוברים כמאן דאמר תקפו כו' מוציאין אותה מידו" עכ"ל רבינו. ועיין ערוה"ש (חור"מ קלח, ח) ותומו"ם (חור"מ שם ס"ק ו').

22. כן פסקו הרא"ש (פ"א סי' ג), ונימוקי יוסף (ג) ע"א ושכן דעת הר"ף, הרשב"א (כתובות טז ע"ב ד"ה הא דאמרין), הרמב"ן (ו ע"א ד"ה ומדאמרין), הר"ן (ו ע"ב ד"ה לעולם אימא) והטור (י"ד שט"ו) וכן פסק הרמ"א ביו"ד שם סעיף א'.

23. על פי דברי רבינו בבאורו לשו"ע (י"ד שטו, ס"ק ב) יובא לקמן הערה 27

24. שו"ת הרשב"א (סי' שיא). "אלא דבעינא למשכוני נפשין אדרב ז"ל לחזר אחר זכותו".

משמע דבראיה נאמן, ועל כרחק משום דמיירי בשתק ולבסוף צווח, דאם לא כן סותר הרמ"א דברי עצמו הנ"ל בסעיף ו'. והוא דעת הריטב"א שהקשה בגמ' שם דקאמר "אלא שתקפה אחד בפנינו" והקשה הריטב"א איך יש מהברייתא ראיה לספק של ר' זירא בשתק ולבסוף צווח, דלמא הברייתא מיירי ששתק לגמרי ולכן מהני תפיסתו, ותירץ, דאם כן שמיירי בשתק מתחילה ועד סוף לא מהני ראיה ובברייתא כתוב 'המוציא מחבירו עליו הראיה'. והטעם שבשתק לגמרי לא מהני ראיה כמו שכתוב כאן הרמ"א בסעיף ו' והודאת כו' עכ"ל. וכן מבואר ממה שכתב רבינו שם (ס"ק טז) בסעיף ז וז"ל "חזר אחד כו' - זה דברי השו"ע שאם תקפה מיד התוקף אף על פי שצווח מתחילה ועד סוף שיחלוקו כבתחילה ללא ראיה - לא קאי אלא אסיפא, שבתחילה כשתקף הראשון אז הנתקף שתק ואחר כך חזר וצווח, ולאחר מכן חזר הנתקף ותקפה מהראשון, ולכן - כיון שמיירי השו"ע בשתק ואחר כך צווח - כתב הרמ"א בהנהגה שיש אומרים 'דכיון שזכה הראשון משום הודאתו

ז ע"א

[א] תוס' ד"ה מחוי נראה כו' - והרמב"ם לא כתב כן אלא ע"י גלגול, אבל רא"ש הוכיח בדברי תוס' ע"ש.

אור אליהו

זכח בו כהן מעולם, שהרי אם הישראל לא פודהו בשנה הוא הולך למיתה, ובשנה שפדה בו הישראל מספק כבר אתחזק בה הבעלים (ובזה גם הרמב"ם מודה שאם תקפו כהן מוציאין אותו מידו)²⁷.

[א] בגמ' 'תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו, שנים אדוקים בטלית, זה נוטל עד מקום שידו מגעת, וזה נוטל עד מקום שידו מגעת, והשאר חולקין בשוה. מחוי ליה רבי אבהו ובשבועה'. וכתבו תוס'

מידו אמאי נכנסין לדיר נמצא זה פוטר ממונו בממון של כהן²⁵ - אין מכאן ראייה, דזה רק להוה אמינא בגמ' דמיירי בספק בכור, אבל למסקנא דמפרש רב אחא מדפתי²⁶ דמה שכתוב בברייתא 'הספיקות נכנסין להתעשר' הכוונה ספק פטר חמור אין ראייה שתקפו כהן מוציאין אותה מידו, אלא אף על פי שבשאר ספיקות אין מוציאין אותו מידו - בספק פטר חמור לא נחשב שפוטר ממונו בממון כהן, משום דפטר חמור עצמו לא

25. אם הספק יצא בעשירי (רש"י).

26. לקמן ז ע"א.

27. מה שאין כן בשאר ספיקות כמו ספק בכור שהוא ספק גמור מצד עצמו, ולכן לא נחשב שאתחזק ביד בעלים. וכן כתב רבינו בביאורי לשו"ע שם. וז"ל השו"ע (שם סעיף א) "ספק בכור אין הבעלים צריכים ליתנו לכהן, אלא שישנהו עד שיפול בו מום ויאכלנו ואסור בגיזה ועבודה, ואם תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו" ע"כ. וכתב רבינו וז"ל 'ואם תקפו כהן כו' - כן הוא דעת הרמב"ם, ורוב הפוסקים חולקים עליו וכן פסק בהג"ה דמוציאין מידו, וכן משמע פשטא דסוגיא דפ"ק דבב"מ ו' ב' דרבה כן סבירא ליה, דקאמר שם בגמ' 'אמר ליה רבה קדושת בכור קאמרת, לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין אותו מידו, ואפילו הכי אסורים בגיזה ובעבודה, דקדושה הבאה מאליה שאני'. ורב חנניא בגמ' שם סיעיה לרבה מברייא וכן מסיק אביו שם, שבתחילה דחה את הסיוע של רב חנניא ולבסוף דחה את דחיתו, וכן כתבו תוס' ד"ה פוטר וכן הוא מסקנא כו', וכן פסק הרא"ש שם ושאר פוסקים, אבל הרמב"ם סבירא ליה כמו שכתב הרשב"א בתשובה בסמ"ן ש"א דפעייתא דשם לאו דקא ואפשר לדחותה [ויש מפרשים שהדחיה היא, דהתם מה שהביא רב חנניא ראייה מהברייתא הוא רק, לפי סלקא דעתא דבספק בכור

מיירי], אבל למסקנא דגמ' (לקמן ז ע"א) דמיירי הברייתא בספק פטר חמור אין ראייה ממה שהספיקות נכנסין לדיר להתעשר שמוציאין אותו מידו, משום דשם אתחזק ביד ישראל, דבפטר חמור לא זכח כהן ובשנה כבר אתחזק בה הבעלים, ואם כן גם אם יצא זה הספק בעשירי לא נחשב פוטר עצמו בממון כהן, מה שאין כן בכור וישאר ספיקות], שאם נאמר שאין מוציאין אותו מידו נחשב שפיר פוטר עצמו בממון כהן. ומה שאמר אביו 'לאו מילתא' וכו' הוא רק על מנת לפתור הדחיה שלו, שאי אפשר לדחות את ראיית רב חנניא במה שאמר לפני כן, אבל סעייתא דרב חנניא ממילא אידיחא על ידי מה שהגמ' העמידה את הברייתא בספק פטר חמור וכו"ל. וכתב הרשב"א שם ראייה להרמב"ם, מדאמרינן שם 'אמר ליה רב המנונא מתניתין היא: ספק בכורות, אחד בכור אדם ואחד בכור בהמה, בין טהורים בין טמאים המוציא מחבירו עליו הראיה. ותני עלה: אסורים בגיזה ובעבודה. והא הכא, דאמר תקפו כהן - אין מוציאין אותו מידו, דקתני: המוציא מחבירו עליו הראיה, וכי לא תקפו אסורין בגיזה ובעבודה' ואם איתא שתקפו כהן מוציאין אותו מידו קשה מאי פסקא לומר שרק כשהכהן רוצה להוציא מהישראל צריך הוא להביא ראייה, ואילו שכהן תופס מוציאין אותו מידו בלא ראייה, (ואם